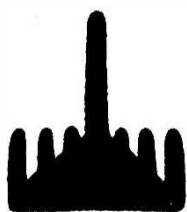


Årbok for Karmsund 1995-1996

Karmsund Folkemuseum



Haugesund 1996

Haugesund Bok & Offset A.S



*«Haugianerne» malt av Adolph Tidemand (1814–1876) i 1848.
Nasjonalgalleriet.*

EN PREDIKANTS FORMIDLING AV DET RELIGIØSE BUDSKAP

Av: Grethe Lundø

Vi vet at allerede på Sokrates` tid, for over 2350 år siden, spilte talekunsten en viktig rolle. Sofistene var de profesjonelle tale-lærerne, som ved hjelp av innlærte teknikker kunne få motstandere over på sin side. Dette var sofistenes målsetning, ikke hva som var rett og galt, men selve overtalesesteknikken. I dagens samfunn er talekunsten fremdeles viktig, ikke bare som kilde til overtalelse og makt, men også for å formidle en innsikt og en kunnskap til nytte for andre. For flere yrkesgrupper spiller talen en viktig rolle i arbeidsdagen. For å formidle sin innsikt på en best mulig måte i selve talesituasjonen er de alle nødt til å tenke over hva de gjør, hvordan de gjør det og hvorfor de bruker akkurat de tilnærings-måtene. Det vil også være viktig for dem å se hvordan tilhørerne reagerer på deres framleggelse av emnet.

Denne artikkelen bygger på en semester-oppgave i etnologi fra høsten 1990. Jeg valgte å ta utgangspunkt i en forkynner - en formidler av et religiøst budskap. Informanten, som vi i denne sammenheng kan kalle Jostein, arbeider til daglig i en pinse-menighet et sted på Vestlandet. Jostein ble en kristen da han var 18 år gammel. Dette var i 1960. To år etter ble han døpt. Han har siden, mer eller mindre uavbrutt, arbeidet som forkynner. Noen perioder har han hatt et annet arbeid å falle tilbake på, men har allikevel arrangert møter i helgene. I dag er Jostein forstander for menigheten sin. Forkynnelsen opptar fremdeles mye av hans tid.

Jostein har altså lang erfaring i å formidle det religiøse budskap. Hans forkynnelsen i mange forskjellige lokaler og med veldig varierende menighetssammensetning, gir oss en viss forutsetning for å tro at måten han legger fram talen på, er ganske bevisst. I tillegg har han nok innsikt til å kunne fortelle om dette. I det følgende skal vi trekke fram noen momenter og forhold som kom fram under samtalen, og som synes å være vesentlige for hvordan Jostein oppfattet seg selv som forkynner av det kristne budskap.

Forkynnensens formål

Jostein mener at blant mange mennesker finnes det behov for et religiøst innhold i hverdagslivet. Hans hovedoppgave i dag er å dekke dette behovet ved å forkynne evangeliet: Guds budskap til menneskene. Som han selv sier: «Hoved-

oppgaven jeg opplever i dag, det er jo å få gi fårene mat - slik som Jesus sa:» Fø mine lam.»»

Predikanten vil gjennom sin forkynnelse gi menigheten innsikt i og forståelse av evangeliet.

Pinsebevegelsen har alltid vært preget av å være «arbeidernes kristne samfunn». Dette har også vært tilfelle for Josteins menighet. Det har i de senere årene skjedd en forandring ved at flere av medlemmene tar høyere utdanning enn tidligere. Han mener at de som er mest mottakelige for det religiøse budskapet som pinsevevnnene har å tilby, er den gruppen mennesker som er havnet på «livets skyggeside». Han mener da spesielt belastede personer med narkotika- og alkoholproblemer. Ungdommen er også en viktig gruppe blant de som er mest mottakelige for budskapet.

Disposisjonen i en tale

Uansett hvilken måte som velges for å nå ut med det religiøse budskapet, er all denne formidling undervisning i Guds ord. Predikanten overfører sin kunnskap til de som er på møtet hvor talen blir holdt. Dessuten vil talen være en oppfordring om at tilhørerne må ta et oppgjør med seg selv - et valg mellom troen på det ene eller det andre.

Predikanten begynner ofte en tale med historiske fakta fra Bibelen, f. eks. hendelsen fra Jesu liv og virke. Disse historiske fakta blir brukt som bakgrunnsmateriale for å kunne bygge opp en tankerekke hos tilhørerne. Menigheten vil se for seg de historiske hendelsene, de vil assosiere og sette seg selv inn i de bibelske personenes livssituasjon, etc. Dersom predikanten fletter inn hendelser fra Bibelen og forteller om disse, vil menigheten få en bedre forståelse av budskapet.

De historiske fakta som er en innledning til talen, vil som regel føre til at følelser blir satt i sving. Tilhørerne kan bli grepet av glede, kjærlighet til Guds ord, overbevisning eller harme. Ved følelsesreaksjonene ønsker en å nå fram til viljen. Uten viljen til å tro, vil alt bli som før. Tilhørerne vil gå ut av lokalet, tilbake til sine vante liv og komme på avstand fra budskapet.

Derfor vil Jostein som regel avslutte sine taler med oppfordringer som: «Bestem deg for å følge Jesus, søk Herren til fornyelse». I det hele tatt: folk må ta en avgjørelse. Et valg om å tro på det religiøse budskapet eller ikke å gjøre det.

Denne enkle disposisjonen brukes til en såkalt emnes- eller tekstprediken. Dersom predikanten har klart å få fram disse tre punktene, mener han at han har lykket i sin tale. Han uttaler at: «..forsamlingen opplever forandring fordi de kommer i kontakt med han som er ordets inspirator og ordets kilde, nemlig Gud selv.»

Bruken av bibelske tekster i en tale

Pinsevevnnene bruker ikke en tekstrekke som gjelder for et helt år av gangen, slik som i statskirken. For pinsevevnnene er det viktig å lese mye i Bibelen og for-

søke å forstå Guds budskap. De har en levende og god kontakt med Bibelen. I det de setter seg inn i Guds ord, hender det at visse deler av Bibelen får en spesiell betydning for dem; de gjør seg visse tanker om teksten og forsøker å forstå den. Pinsevennene selv sier at teksten blir spesielt «levende» for dem. De bruker også uttrykket «å få en tekst». Jostein mener at Bibelens tekster alltid bør være utgangspunktet for enhver bibeltale.

Det er nødvendig å arbeide med teksten en har fått. Budskapet skal ut til folket, det må formes slik at det er til velsignelse for andre, ikke bare til glede for en selv. For å kunne formidle budskapet til andre er det nødvendig med en forståelse av teksten. Pinsevennene mener de får forståelsen av budskapet fra Gud; de blir inspirert av «Den Hellige Ånd.»

Predikantens og budskapets tilpassing til forsamlingen

Taler framføres av mange forskjellige mennesker med mange forskjellige tilhørere. Jostein mener at Guds ord er allment forståelig. På tross av dette ser han det som nødvendig å tilpasse seg forsamlingen. Dersom Jostein ønsker å nå personer som ikke er kristne, vil han ta for seg bibeltekster som overfor forsamlingen kan symbolisere at alle blir likestilte overfor Gud (lignelsen om fariseeren og tolleren. Romerne 3.23), eller omvendelsen til troen på Gud (historien om Saulus på vei til Damaskus, Apostl.gj.9.). Han forteller at han ikke ville brukt

tekster som om f. eks. Jesu gjenkomst, eller «de siste tider», dvs. «dommedag», overfor personer som ikke er kristne. Disse bibeltekstene ville ikke bli forstått, relatert til forsamlingens hverdag.

En annen faktor som er med på å bestemme talens innhold, er de tilfeller hvor forsamlingen består av unge mennesker. Da må han forholde seg til bibeltekstene og innholdet i talen på en helt annen måte enn til en forsamling bestående av eldre mennesker. Dette fordi unge mennesker har en helt annen erfaringsverden (som bl.a. består av kunnskaper, interesser, vurderinger, muligheten for forståelse) enn eldre, voksne. Ungdommene forventer at talen skal bli lagt opp på en måte som fanger deres interesse.

Andre bestemmende faktorer for innholdet i talen kan være hvilken sosial bakgrunn tilhørerne har, dvs. om de f.eks. er «vanlige» arbeidere, intellektuelle eller «utstøtte» av samfunnet.

Dersom talen skal være på en søndag-formiddag, vil møtet i Josteins menighet være preget av alvor og høytidelighet. Søndag kveld derimot vil møtet ha en løsere og mer «livlig» form. Som følge av dette vil talens innhold rette seg etter hvilken type møte det handler om, hvor møtet skal holdes, hvilken dag i uken og når på døgnet møtet finner sted. Jostein nevner også at menigheten selv kan si hva de ønsker å få høre i hans taler. Deres ønsker kommer ofte til uttrykk gjennom at menigheten gir predikanten emner som de vil han skal preke over. Dessuten hender det at Jostein gjennom bønn til Gud kan få en forståelse av hva han bør tale om.

Billedbruk i talen

Jeg nevnte tidligere Bibelens tekster som en del av innholdet i talen. Jostein har også en del billedbruk i sine taler. Han refererer til Jesus, som også tok eksempler fra sin samtid og brukte dem som forklaring til Bibelens budskap. Han mener at disse lignelsene som Jesus brukte, fint kan settes inn i dagens taler. Jostein forteller at han ikke har brukt mange lignelser her i Norge i forhold til da han var ute på misjonsmarken. Bruken av lignelser, mener han, er forskjellig fra person til person. I følge ham er lignelsenes oppgave klar: «...forkynnelsen blir meget fargerik og interessant dersom man kan bruke eksempler fra hverdagen», «...lignelser er en del av predikenen.» Lignelsene er til for at tilhørerne skal kjenne seg igjen, og for at de skal forstå meningen med budskapet.»

Retoriske spørsmål i talen

Det hender ofte at Jostein stiller forsamlingen spørsmål i løpet av talen. Spørsmålene blir stilt på en slik måte at møte-deltakerne på forhånd vet at det ikke kreves et svar. Likevel settes tanken i sving hos tilhøreren. Jostein kaller de retoriske spørsmålene for «...noe av homiletikkens (talekunstens) hemmelighet; det å kunne engasjere tilhørernes tankeverden.» Han sier også at de retoriske spørsmålene hjelper til med å knytte kontakten mellom predikanten og forsamlingen.

Dialoger mellom forsamling og predikant blir heller brukt i bibeltimer eller bibelgrupper. Der stilles spørsmål fritt, og en venter svar fra deltakerne.

Bibelsk «språk» i talen

I mange kristne miljøer finnes et eget «språk», et såkalt «Kanaanesisk språk», som benyttes i taler, brev og samtaler. Jeg vil her bare nevne noen eksempler som kom fram under intervjuet. Jostein fortalte innledningsvis at hans hovedoppgave som forkynner var å «gi fårene mat», dessuten nevnte han uttrykket «fø mine lam». Dette er to eksempler som en kan finne igjen i Bibelens tekster. På utenforstående kan disse uttrykkene virke totalt uforståelige og uten sammenheng, men for en pinsevern som leser Bibelen, vil det være klart nok. «Språket» styrker det indre samholdet i medlemmenes menighet (Balle-Petersen, 1981). Kommunikasjon mellom predikant og forsamling er svært viktig. Talen skal være undervisning, den skal gi noe for tanken, og den skal gi en bedre forståelse av budskapet.

Forberedelsen til tale

Jeg har sett på Josteins forberedelser av en tale. Han starter med å stille spørsmål om hvilken gruppe mennesker det skal tales til. Skal talen formidles skriftlig eller muntlig? Hvis talen skal trykkes, må han ta hensyn til type publikasjon. Skal det tales - muntlig, spiller det inn om det skal foregå i et lokale, i friluft eller i radio. Hva slags type møte er det?

Predikanten er som sagt ikke bundet av en tekstrekke, men tilpasser tekstene etter årstidene, f.eks. Julebudskapet rundt juletider. Han leser i Bibelen, og spesi-

elle deler blir «levende» for ham. Jostein får tanker omkring en tekst. Han kladder tankene ned på papir. Deretter samler og ordner han notatene til hva som skal sies i talen. Han vil arbeide mer med notatene for tilhørere som ikke er vant til å høre ham eller budskapet. Jostein tar med seg de maskinskrevne notatene inni Bibelen (A-5 ark).

Jostein skriver preknene sine selv. Han sier det ville være unaturlig for ham å bruke andres taler, selv om han vet at andre gjør det. Derimot låner Jostein gjerne tanker og poeng hos andre. Dette, mener han, er ikke bare fullt forsvarlig, men bør også gjøres. Han inspireres av andre. Han forteller at han ikke har hatt særlig problemer med å fornye innholdet i talene gjennom alle disse årene. Som han selv sier: «Jesus sa at en som er husholder i himmelens rike, han bærer fram budskapet på nytt.»

Jostein synes det er lettere å skrive nå enn tidligere. Dette mener han skyldes mer rutine, og at innsikten i Guds ord er større.

Framførelsen av talen

Jostein legger stor vekt på selve framførelsen av det religiøse budskapet. Flere forhold bestemmer hvordan framførelsen av talen skal bli. Tidligere ble det sagt at gruppen mennesker som er til stede ved møtet, vil være med å bestemme hvilket innhold talen skal ha. De samme forhold gjelder også for hvordan han vil framføre talen (alder, sosial bakgrunn, type møte ol.). Jostein bruker flere virkemidler for å nå best mulig fram med budskapet, alt etter hvem han taler til. Han mener at klærne som predikanten har på seg, kan brukes til å skape kontakt med forsamlingen. Dersom han skal holde en tale på et ungdomsmøte, vil han f.eks. ikke bruke slips. Han velger heller dongeri og en brokete, farget skjorte. På et eldre-treff ville dette antrekket skapt avstand, så her velger han heller en dress og slips.

Oppførselen følger møtenes form. Søndagens formiddagsmøte er som sagt høytidelig. Jostein vil da ta hensyn til omgivelsene og la talen få form av undervisning og oppførselen være preget av høytidsstemning. Søndag kveld er det møter med mere fysisk bevegelse og en løsere form. Predikanten står her friere når han skal framføre talen. Talen er gjerne enklere, den blir ikke så mye preget av å være Bibel-undervisning, men mer emnes-prekener for å skape en avgjørelse hos deltakerne.

Utseendet har også noe å si for formidlingen av budskapet. Jostein mener at et «ordentlig utseende» vil vekke større tillit i forsamlingen enn et ustelt. Hans ytre kan få innvirkning på deres ønske og vilje til omvendelse.

Bruken av stemmen er viktig. Jostein forsøker å gjøre dette så «kunstferdig» som mulig, uten at det virker påtatt. Han gir eksempler på bruk av stemmen: «...dersom man vil si en sannhet som er inderlig, kan en bruke lav stemme. Dersom en ønsker å vekke folk, kan en rope ut. Ofte kan en selv bli så grepet av teksten at en nesten kommer på gråten.» Humor, kunstpauser og retoriske spørsmål er også med på å fremme virkningen av budskapet overfor tilhørerne.

Jostein understreker at uten den utstrålingen og innlevelsen som predikanten

ofte har, er det håpløst å regne med noen hjelp fra «den åndelige verden». Predikanten er avhengig av en «karisma», «Den Hellige Ånds salvelse», for å kunne forkynde Guds ord. Det er «Guds salvelse» som bringer resultatene.

De tekniske apparatene Jostein bruker for å lette framførelsen, er mikrofoner og høyttalerutstyr. Han nevner også at andre kan bruke musikk under talen for å understreke spesielle ting, eller for å skape en stemning rundt framførelsen. Lysbilder blir mye anvendt ved foredrag, f.eks. «livet på misjonsmarken». Musikk og flanellograf er ofte brukt i søndags-skolene. De brukes for å visualisere teksten og er en utmerket måte å få oppmerksomhet på. Film er også en måte å spre budskapet på. Mange har blitt frelst etter å ha sett bibelberetninger fra Jesu liv og virke. Hvert av disse virkemidlene som er nevnt under dette avsnittet, er ytre faktorer som er viktige i forbindelse med forkynnelsen.

At predikanten selv er harmonisk og ærlig, har mye å si for forholdet mellom ham og menigheten. «Liv følger lære». Han mener dette er et ansvar som ligger på forkynneren, og som må tas alvorlig. «Forkynneren må pleie sitt indre. Dersom familie-forholdet er dårlig, så er dette en personlig belastning, og ikke et godt eksempel for andre». Jostein har sitt arbeide på et fast sted. Dette fører til at han også vil ha oppgaver utenom den vanlige direkte talen til forsamlingen. Nærkontakten i det daglige liv spiller en vesentlig rolle. Predikanten må være forståelsesfull og ha menneskelig omsorg for andre. En del av Josteins oppgave er å besøke gamle og syke i deres hjem. Han mener at medlemmene er kritiske. De ser hvordan predikanten er gjennom hans handlinger. Alle disse faktorene, både indre og ytre, hjelper til med å knytte kontakt mellom predikant og forsamling. I løpet av den korte tiden han har på talerstolen, er det helt nødvendig at predikanten når frem til menneskene med det budskapet han har på hjertet.

Oppsummering

Vår informant, Jostein, ser det som sin hovedoppgave å dekke det religiøse behovet som finnes blant mange. Han ønsker å gi menneskene noe for «deres åndelige liv». Gjennom talen som forkynningsform kan tilhørerne få undervisning i Guds ord, en bedre forståelse for budskapet og en vilje til omvendelse og tro.

For at predikantens budskap skal være til glede for andre enn ham selv, er det nødvendig med en såkalt «god og levende kontakt med Bibelens ord». For forkynneren er det også viktig med inspirasjon og «karisma», selv om det ifølge Jostein er «den Hellige Ånds salvelse som bringer resultatene.» Undersøkelsen viser at predikanten er seg bevisst hvordan han framtrer for forsamlingen. Han har en klar disposisjon i talen. Han vet hvilke tekster han bør bruke til de forskjellige grupper av mennesker han skal tale til. Han forbereder seg i det hele tatt grundig foran en preken. Jostein er hele tiden avhengig av å skape kontakt med tilhørerne. Alle hans handlinger som forkynner har bakgrunn i hans ønske om at de frammøtte skal få en forståelse av budskapet som kan resultere i omvendelse og tro. Han innretter seg etter dem og ønsker at de skal se på ham

som en rettleder og en «veiviser», der formidlingen av det religiøse budskap - som er for alle og enhver - står i sentrum.

Litteratur

Balle-Petersen, Margrethe 1981: «The Holy Danes» i *Ethnologica Scandinavica*.

Bibelen (1978) Det Norske Bibelselskaps forlag.

Dahl, Tor Edvin og Rudolph, John Willy : «Fra seier til nederlag», Land og Kirke/Gyldendal Norsk Forlag.

Kjerrumgaard, Ernst 1980: «Ordet er dit-brug det», Teknisk Forlag.

Platon (1987):»Gorgias», Det Norske Samlaget.

Ski, Martin 1981: «Pinsebevegelsen i Norge» i *Norske Frikirker*, (red.)Per Øverland, Tapir Forlag.